

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

SLOVAK JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava

2021, Volume XIX., Issue 2, Pages 157 – 173

ISSN 1336-1562 (print), ISSN 1339-2751 (online)

Submitted: 15. 9. 2020 | Accepted: 10. 6. 2021 | Published 15. 6. 2021

ANALÝZA PRIAMYCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ ČÍNY V EURÓPE V RÁMCI PLATFORMY 17 + 1

ANALYSIS OF CHINA'S FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN EUROPE UNDER THE 17+1 PLATFORM

*Adam Cibul'a*¹

V článku sa zaoberáme analýzou čínskych investícií v regióne strednej a východnej Európy v rámci platformy 17+1. Cieľom článku je charakterizovať vývoj vzájomných vzťahov Číny a Európy a poukázať na dôležitosť a možné výzvy, ktoré platforma 17+1 predstavuje pre samotnú EÚ a zúčastnené štáty. Článok vychádza z informácií odborných článkov, publikácií a čerpá štatistické údaje z databáz renomovaných inštitúcií, ako Svetová banka, UNCTAD a MOFCOM. V prvej časti sa zaoberáme vznikom iniciatívy, vtedy ešte známej ako 16+1, jej významom a potenciálom, ako pre Čínu tak aj pre štáty strednej a východnej Európy. V druhej časti rozoberáme motívy stojace za vznikom platformy 16+1. Ďalej skúmame trendy čínskych PZI do Európy najmä z hľadiska ich štruktúry a objemu. V závere sa venujeme kontrolnému mechanizmu PZI v EÚ v súvislosti so skriningovou politikou EÚ a dopadom, ktorý predstavuje táto politika pre Čínu.

Kľúčové slová: priame zahraničné investície, platforma 17+1, skriningová politika, Čína, štáty strednej a východnej Európy

Paper deals with the analysis of Chinese investments in the region of Central and Eastern Europe within the 17 + 1 platform. The aim of the article is to characterize the development of the mutual relations between China and Europe and to point out the importance and possible challenges that the 17 + 1 platform presents for the the participating countries and EU itself. The paper is based on information from scientific articles, publications and draws statistical data from databases of renowned institutions such as the World Bank, UNCTAD and MOFCOM. In the first part, we deal with the emergence of the initiative, then known as 16 + 1, its importance and potential, both for China and for the countries of Central and Eastern Europe. In the second part, we discuss the motives behind the creation of the 16 + 1 platform. We further examine the trends of Chinese FDI in Europe,

¹ Ing. Adam Cibul'a, Fakulta medzinárodných vyťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, e-mail: adam.cibula@euba.sk

especially in terms of their structure and volume. At the end of the paper we focus on the FDI control mechanism in the EU in connection with the EU screening policy and the impact that this policy has on China.

Key words: foreign direct investment, 17 + 1 platform, screening policy, China, countries of Central and Eastern Europe

JEL: F15, N85, R10

1 ÚVOD

Čína ako hegemón svetovej ekonomiky dlhé roky buduje svoju prosperitu na zahraničnom odbyte a investíciách v Afrike a Latinskej Amerike. Po vypuknutí globálnej finančnej krízy koncom roka 2008 došlo zo strany Číny k výraznému prehodnoteniu ich doterajšej stratégie vonkajších ekonomických vzťahov. Vedenie KSC po 18. zjazde usúdilo, že je potrebné zamerať sa na nové zahraničné investície, ktoré budú podporovať čínsky export (Baláž a Harvánek 2015, s. 166). Čína si uvedomila situáciu, ktorú vyvolala globálna finančná kríza a jej dopady na svetové hospodárstvo, preto sa vo svojej novej stratégii zamerala na väčšiu mieru diverzifikácie jej investičných aktivít v snahe znížiť mieru rizika a taktiež o niečo zmierniť vzájomnú interdependenciu Číny a jej najvýznamnejších obchodných partnerov, najmä USA. Týmto krokom chce Čína posilniť svoju ekonomickú pozíciu aj mimo svojich tradičných investičných lokácií a na základe bilaterálnych dohôd zintenzívniť vzťahy s regiónmi, ktoré majú dobrý investičný potenciál. Práve región strednej a východnej Európy (ďalej len SVE) spĺňa spomínané predpoklady na realizáciu investičných projektov. Je to spôsobené tým, že aj v rámci Európskej únie (ďalej len EÚ) sú tieto štáty na tzv. druhej koľaji, ekonomicky zaostávajúce za štátmi západnej Európy, avšak s dostatočným investičným potenciálom. Zo strategického hľadiska predstavuje región SVE pre Čínu príležitosť pre získanie nových odbytišťa, nových technológií alebo výstavbu vedeckovýskumných základní. (Baláž, 2010) Štáty zoskupené v regióne SVE sú kapitálovo podhodnotené, takže vznik platformy 16+1 pre ne predstavoval možnosti prilákania investícií a zlepšenia obchodných vzťahov s Čínou. Z geopolitického hľadiska je SVE prepojením, ktoré by mohlo Číne pomôcť dostať sa na trhy štátov západnej Európy a v rámci projektu Novej hodvábnej cesty, tak prepojiť Áziu a Európu pevninskou a námornou trasou. Článok sa zaoberá analýzou čínskych investícií v regióne SVE s dôrazom na platformu 16+1 (v súčasnosti 17+1) a výhody plynúce pre zúčastnené strany.

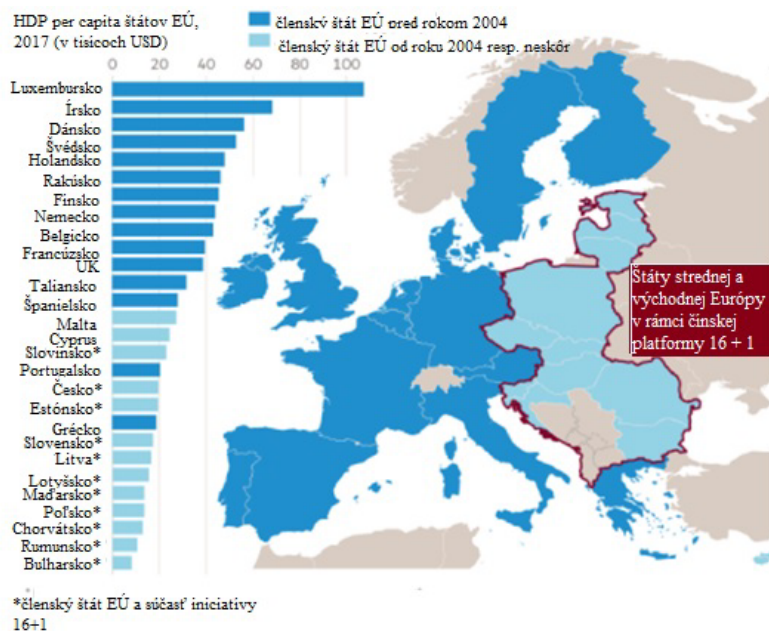
2 ZROD PLATFORMY 16+1

Platforma 16+1 predstavuje formu spolupráce šestnástich krajín strednej a východnej Európy s Čínou. Táto spolupráca je prioritne zameraná na posilnenie obchodných vzťahov s Čínou a prilákanie investícií do regiónu. Iniciatíva bola zahájená v roku 2012 s cieľom posilniť a rozšíriť spoluprácu s krajinami východnej, juhovýchodnej a strednej Európy v oblasti investícií, dopravy, financií, vedy,

vzdelávania a kultúry. V roku 2019 na piatom samite štátov SVE a Číny sa súčasťou platformy stalo aj Grécko ako sedemnásť európsky člen (Ekathimerini, n.a.). Jedenásť štátov relatívne nedávno pristúpilo do EÚ, Grécko je členským štátom od roku 1981, zvyšné štáty zoskupené na Balkáne sú vo fáze prístupových rokovaní. Všetky štáty, s výnimkou Grécka, boli bývalé sovietske republiky. Aj tento fakt vypovedá o veľkej heterogenite medzi jednotlivými štátmi. Čína pristupuje k rokovaniam na bilaterálnej báze s každým jedným štátom a spoločné stretnutia sú zastrešené pod platformou 17+1. Šestnásť pôvodných štátov zoskupených v rámci platformy 16+1 možno rozdeliť do niekoľkých subregiónov na základe úrovne rozvoja, veľkosti, počtu obyvateľov, predchádzajúcich väzieb, pokroku v transformácii týchto hospodárstiev na trhové ekonomiky: 1. blok pobaltských krajín (malé krajiny, predtým začlenené do bývalého ZSSR), 2. blok Vyšehradskej skupiny (Maďarsko, Poľsko, Česká republika, Slovensko), najrozvinutejší a najbližší k EÚ-14, 3. krajiny zaostávajúce v transformácii (Bulharsko, Rumunsko), 4. blok krajín bývalej Juhoslávie (spolu s Albánskom), ekonomicky najotvorenejší pred kolapsom socializmu a politickej dezintegrácií. (Richet 2018, s. 9) Spoločným znakom týchto krajín je výrazná politická, ekonomická, inštitucionálna a v niektorých prípadoch aj teritoriálna zmena, ktorou si štáty zoskupené v regióne SVE za ostatných 30 rokov prešli. V prípade väčšiny štátov je zjavná spätosť s EÚ daná úzkymi obchodnými väzbami. Väčšina exportov týchto štátov sa realizuje v rámci vnútorného trhu EÚ. V tejto súvislosti je očividný zámer Číny angažovať sa v tomto regióne, ktorý sa nachádza v blízkosti rozvinutých trhov západnej Európy, najmä Francúzska, Nemecka a Talianska.

Prvé stretnutie v rámci formátu 16+1 sa uskutočnilo v roku 2011 v Budapešti počas návštevy Maďarska čínskym premiérom Wen Jiabaom. V tomto prípade ešte nešlo o plnohodnotné rokovanie v rámci formátu 16+1, keďže štáty tu bolo reprezentované len na ministerskej úrovni. Stretnutie v Budapešti nemožno považovať za začiatok spolupráce 16+1, avšak Čína už na tomto stretnutí predstavila svoj formát spolupráce so štátmi strednej a východnej Európy. Čínsky premiér oboznámil zúčastnené štáty s plánmi na nasledujúce roky a ocenil výborný trhový a investičný potenciál, ktorý región SVE predstavuje.

Graf 1: Štáty angažované v rámci platformy 16+1

Prameň: Financial Times, 2017.

Oficiálne prvý samit platformy 16+1 sa konal v roku 2012 vo Varšave. Čínsky premiér Wen na stretnutí informoval o čínskych záujmoch v strednej a východnej Európe. Rovnako ako pri stretnutí v Budapešti aj v tomto prípade išlo o čínsku iniciatívu bez konsenzu 16 štátov. Z čínskej strany išlo o prezentovanie ich strategického záujmu o región SVE (Turcsányi 2016, s. 20-21). Základ pre budúcu spoluprácu v rámci platformy 16+1 bol prezentovaný vo forme 12 opatrení na podporu priateľskej spolupráce s krajinami SVE medzi ktoré patria:

1. Založenie sekretariátu pre spoluprácu pri čínskom Ministerstve zahraničných vecí. Jednotlivé európske krajiny môžu menovať delegátov pre jednanie so sekretariátom.
2. Čína vytvorí špeciálny úver vo výške 10 miliárd USD určený pre podporu projektov v oblastiach infraštruktúry, technológií. Európske krajiny sa môžu uchádzať o podporu svojich projektov prostredníctvom tohto úveru u relevantných čínskych bankách.
3. Vznik fondu investičnej spolupráce s cieľom vyzbierať 500 miliónov USD v prvom kole.
4. Čína vyšle obchodné a investičné misie do štátov CEE. Cieľom je zvýšenie vzájomného obchodu na 100 miliárd do roku 2015.

5. Čína podporí svoje firmy k spolupráci so štátmi CEE s cieľom vybudovania jednej ekonomickej a technologickej zóny v každom zo zúčastnených štátov počas piatich rokov.
6. Čína je pripravená preskúmať možnosti finančnej spolupráce, vrátane menových swapov, využívanie miestnej meny pre vzájomný obchod a založenie pobočiek bánk medzi štátmi.
7. Čína chce založiť expertnú komisiu pre budovanie dopravnej siete medzi Čínou a štátmi CEE. Cieľom bude preskúmanie možnosti budovania regionálnej siete diaľnic a železníc.
8. Návrh organizovania fóra kultúrnej spolupráce v roku 2013 a konanie pravidelných expertných stretnutí a kultúrnych podujatí
9. Poskytnutie 5 tisíc štipendií počas nasledujúcich piatich rokov, podporiť Konfuciove inštitúty a triedy a pozvať tisíc študentov CEE na štúdium čínštiny počas nasledujúcich piatich rokov. Podporiť medziuniverzitnú výmenu a spoločný akademický výskum a vyslať tisíc študentov na štúdium do CEE. Konanie vzdelávacieho dialógu v Číne v roku 2013.
10. Založenie agentúry pre podporu a koordináciu turistického ruchu. Účasť zástupcov štátov CEE na čínskych turistických veľtrhoch.
11. Založenie fondu pre výskum vzťahov Číny a štátov CEE. Čína poskytne 2 milióny RMB každý rok pre podporu akademickej výmeny medzi výskumnými inštitútmi a výskumníkmi.
12. Konanie prvého fóra mladých politických lídrov v roku 2013 (Cooperation between China and CEE Countries, 2012).

Keď sa v roku 2013 uskutočnilo ďalšie stretnutie v Bukurešti, bolo evidentné, že Čína zriadila formát pravidelných stretnutí na ročnej báze uskutočňujúcej sa vždy v inej krajine. Po oznámení 12 opatrení a zriadení sekretariátu pri čínskom Ministerstve zahraničných vecí došlo k oficiálnemu inštitucionalizovaniu formátu 16+1. Samotná EÚ vyjadrila obavy z narastajúceho vplyvu Číny v regióne SVE a taktiež oznámila, že táto nová podoba kooperácie s Čínou môže byť v rozpore a podrývať politiku EÚ voči Číne i samotné kompetencie EÚ (Szczudlik 2015, s. 52). Pravdepodobne na základe kritického postoja EÚ a otvoreného listu obchodného komisára EÚ boli na všetky nasledovné samity pozvaní aj vrcholní predstavitelia EÚ (Turcsányi 2016, s. 23).

Ďalší samit v Belehrade v roku 2014 pokračoval vo vízií prednesenej na predchádzajúcom samite a nepriniesol zásadné zmeny v rámci formátu 16+1. išlo o utvrdenie spolupráce krajín SVE s Čínou ako súčasťou strategického partnerstva EÚ-Čína.

Zmenu prinieslo štvrté stretnutie v rámci formátu 16+1, ktoré sa uskutočnilo v čínskom meste Suzhou. Samit nastolil potrebu zmeny, aby bolo možné dosiahnuť

ciele vytýčené pri vzniku platformy 16+1. Z tohto dôvodu išlo skôr o hodnotenie dosiahnutých výsledkov. Počas stretnutia v Suzhou došlo aj k oficiálnemu napojeniu platformy 16+1 na iniciatívu „Novej hodvábnej cesty,“ ktorú vyhlásil prezident Xi Jinping v roku 2013 (Turcsányi 2016, s. 26).

V roku sa uskutočnil samit v chorvátskom meste Dubrovnik. Tento, v poradí už ôsmy samit, niesol podtitul „*budovanie nových mostov skrz otvorenosť, inovácie a partnerstvo*.“² Na tomto stretnutí došlo k rozšíreniu platformy o nového člena, ktorým sa stalo Grécko. Rozšírením o Grécko sa z platformy 16+1 stala 17+1 (Cuirtin, 2019).

Zatiaľ posledný samit v rámci iniciatívy 17+1 sa konal 9.februára 2021. Samitu vôbec po prvýkrát predsedal Si Ťin-pching, aby zdôraznil nevyhnutnosť ďalšej spolupráce v rámci tohto formátu. Avšak je potrebné poznamenať, že vedúci predstavitelia šiestich krajín sa odmietli zúčastniť na samite, čo predstavuje najnižšiu účasť od sformovania platformy. Na samite neboli prijaté žiadne usmernenia, ani žiaden iný dokument vypovedajúci o spoločnom úsilí v ďalšom pokračovaní platformy. V krajinách strednej a východnej Európy rastie dopyt po opustení daného formátu spolupráce s Čínou. Samit potvrdil, že v rámci tejto iniciatívy neexistuje multilaterálna spolupráca a že platforma 17+1 v tejto podobe je pre Čínu dôležitá hlavne z hľadiska imidžu a komunikácie. Táto tendencia povedie k upevneniu čínskeho úsilia o bilaterálnu spoluprácu s vybranými partnermi, v súčasnosti predovšetkým s Maďarskom a Srbskom, ktorí v rozvoji vzťahov s Čínou vidia príležitosť na diverzifikáciu svojej zahraničnej a hospodárskej politiky (Przychodniak, 2021).

Okrem neustále rastúceho množstva interakcií uskutočňujúcich sa na vysokej úrovni sa formát 17+1 realizuje predovšetkým prostredníctvom socializácie aktérov z krajín SVE a Číny. Za deväť rokov existencie (2012 – 2021) sa platforma rozrástla na bezprecedentnú úroveň, pretože zahŕňa politické fóra v nespočetných množstvách politik a oblasť výmeny ľudí, ktorých sa to týka zahŕňa štátnych zamestnancov, vedcov, think-tanky, politické strany, mládež, športovcov, umelcov, novinárov, podnikateľov, lekárov a mnohých iných (Vangeli 2018, s. 680).

3 MOTÍVY VEDÚCE K VZNIKU PLATFORMY 16+1

V predchádzajúcej časti sme objasnili vznik platformy 16+1. Čo však stálo za jej vznikom? Szcudlik (2019) identifikuje tri dôvody za angažovanosťou Číny v regióne SVE a to konkrétne ekonomický, politický a normatívny. Pre SVE boli hlavným dôvodom účasti na platforme 16+1 možnosť rozšírenia obchodných vzťahov o nové exportné trhy a príležitosť prilákania nových investícií. Tým, že boli hlavnými obchodnými partnermi regiónu SVE (Francúzsko, Nemecko, Spojené kráľovstvo) výrazne

---

² Pre bližšie informácie pozri Cooperation between China and CEE Countries.

zasiahnutí finančnou krízou, snaha o nadviazanie kontaktov s Čínou bola opodstatnená. Nemálo dôležité boli politické dôvody vedúce k zlepšeniu vzťahov s Čínou a vylepšenie pozície regiónu SVE v rámci EÚ a Európy.

Ekonomické dôvody tvoria najpodstatnejší motív vzniku platformy 16+1. Čína založila platformu 16+1 počas finančnej krízy, ktorú najvýraznejšie pocítila najmä západná Európa. Krajiny SVE sa vysporiadali s krízou relatívne lepšie a neboli ňou až do takej miery zasiahnuté. Cieľom Číny bolo zabezpečiť si existujúce trhy v Európe a rozšíriť ich o nové v rámci 16 krajín regiónu SVE. Kvôli veľkej saturácii čínskeho trhu, Čína nehľadala len spôsob exportu svojich tovarov do Európy, ale aj svojich výrobných, konštrukčných a investičných kapacít (vrátane pracovných síl). V tomto ohľade sa Čína zamerala na svoje domáce záujmy, ako zabezpečenie vnútornej stability a odvrátenie sociálnych problémov (Szczudlik 2019, s. 10).

Je zjavné, že za politické dôvody vzniku platformy 16+1 môžeme považovať úsilie Číny rozšíriť množstvo politických spojencov a diverzifikovať svoje diplomatické vzťahy. Avšak je možné sa na politické dôvody vedúce k spolupráci s krajinami SVE pozrieť aj zo širšej perspektívy. Kowalski (2017) tvrdí, že od 50. rokov 20. storočia, je kooperácia juh-juh jednou s najdôležitejších súčasti čínskej zahraničnej politiky. Kowalski (2017) ďalej dodáva, že Čína si rozdelila vzťahy s Európou do dvoch dimenzií: so západnou Európou (kooperácia sever-juh) a s regiónom SVE (spolupráca juh-juh) (Kowalski 2017).

Posledný dôvod je normatívny týkajúci sa čínskeho regionálneho multilateralizmu. Z pohľadu cieľov, štruktúry a mechanizmu existuje určitá podobnosť medzi platformou 17+1 a spoluprácou Číny s rozvojovými ekonomikami v rámci FOCAC (Fórum čínsko-africkej spolupráce) a Číny s CELAC (Spoločenstva latinskoamerických a karibských štátov). Jakóbowski (2018) podotýka, že regionálne platformy vedené Čínou z formálnej stránky multilaterálne z toho hľadiska, že predstavujú priestor pre diskusiu s viacerými štátmi. Avšak v skutočnosti Čína využíva takéto platformy na formovanie bilaterálnych vzťahov, tak ako je to aj v prípade platformy 17+1 (Jakóbowski 2018).

Platforma 17+1 predstavuje dôležitý komunikačný kanál medzi Čínou a štátmi SVE. Pre malé štáty, ktoré nie sú členmi EÚ znamená takéto forma spolupráce s Čínou veľkú príležitosť na zlepšenie svojej ekonomickej situácie. Pre členské štáty EÚ ide o ďalší významný komunikačný kanál slúžiaci na pravidelný kontakt s čínskou vládou na vysokej a nižšej úrovni (Szczudlik 2019, s. 15).

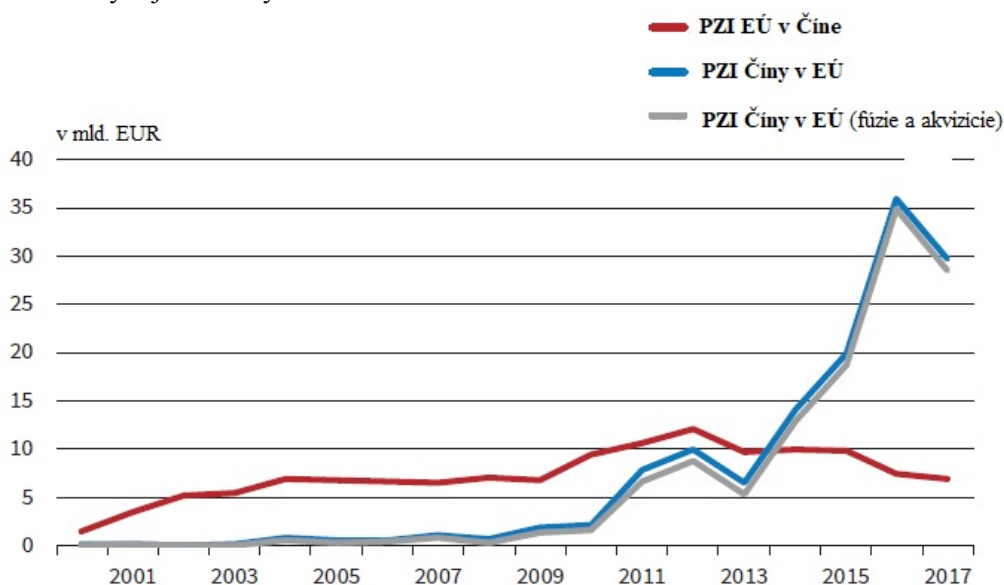
4 TRENDS VO VÝVOJI ČÍNSKÝCH PZI DO EURÓPY

Ako môžeme vidieť na grafe č. 2, PZI z Číny do EÚ stabilne rastú od roku 2010 a najmä v roku 2013 sme zaznamenali pich prudký nárast. Podľa údajov o transakciách zostavených Rhodium Group vyplýva, že hodnota čínskych PZI do EÚ dosahovala úroveň približne 29,7 miliárd eur, čo je mierne nižšia hodnota ako

maximum v hodnote 35,9 miliárd eur dosiahnuté v roku 2016, ale zodpovedá to takmer päťnásobku hodnotu z roku 2010 (2,1 miliardy eur) (Bickenbach a Liu 2018, s. 15). Údaje tiež ukazujú, že v drvivnej väčšine prípadov išlo o fúzie a akvizície, zatiaľ čo projekty na zelenej lúke tvorili iba asi 5 % z celkových priamych investície v posledných rokoch. Z geografického hľadiska sa čínske PZI do EÚ zameriavajú na ekonomiky vyspelejších členských štátov EÚ ako Francúzsko, Nemecko a Taliansko. Z odvetvového hľadiska sa boli investície sústredené najmä do sektoru dopravy, verejných služieb, infraštruktúry, IKT a hi-tech strojov a zariadení (Hanemann a Huotari, 2018).

V porovnaní s nárastom čínskych PZI v EÚ európske PZI v Číne vzrástli iba mierne. V poslednej dobe boli oveľa nižšie ako čínske priame zahraničné investície v Európe. Jeden z často spomínaných faktorov zodpovedných za pomerne zlý vývoj európskych PZI v Číne je veľké množstvo obmedzení pre európske spoločnosti so záujmov o investovanie v Číne.

Graf 2: Vývoj PZI Číny a EÚ v rokoch 2001-2017.

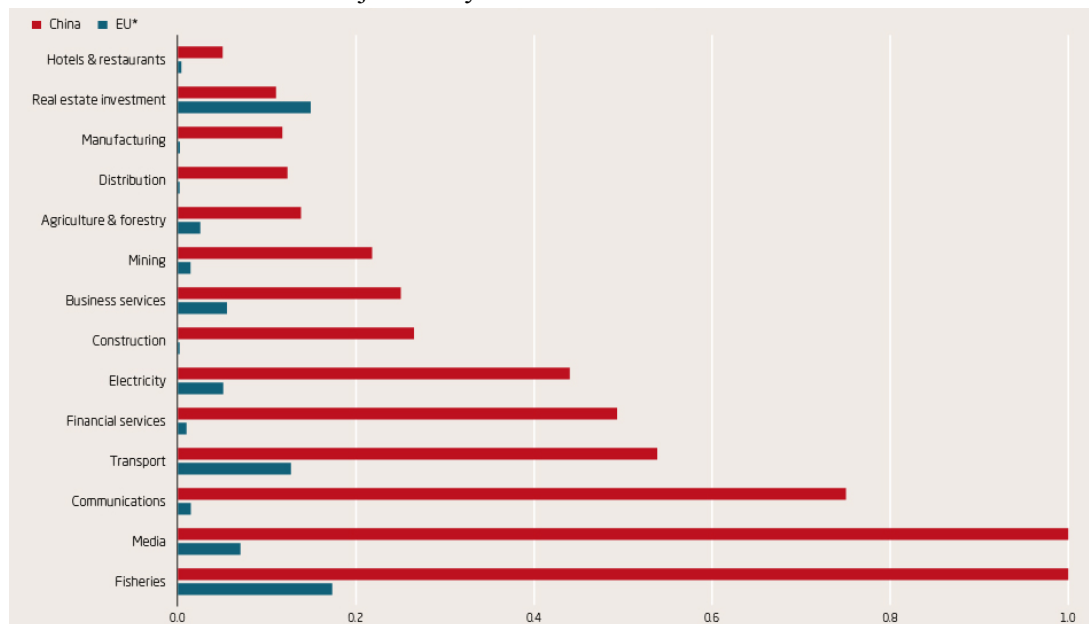
Prameň: autor na základe Rhodium Group, 2018.

Podľa indexu reštriktívnych obmedzení PZI je Čína jednou z najviac reštriktívnych ekonomík s ohľadom na PZI 68 zahrnutých krajín zahrnutých v tomto indexe. Iba tri štáty (Indonézia, Filipíny a Saudská Arábia) mali vyšší index (t. j. reštriktívnejšie politiky PZI) ako Čína v roku 2017. Napriek určitému zlepšeniu za posledné dve desaťročia, index reštrikcie PZI pre Čínu (0,32) je stále oveľa vyšší ako priemer OECD (0,07). Na druhej strane, takmer všetky štáty EÚ dosahujú jedny z najnižších úrovní reštrikcie PZI. V roku 2017 mala väčšina členských štátov hodnotu

indexu presne alebo pod úrovňou 0,04 a Rakúsko (0,11) bolo jediným členským štátom s hodnotou indexu nad priemerom OECD. Ako môžeme vidieť na grafe č. 3 jediným sektorom v ktorom je úroveň indexu vyššia v rámci EÚ sú investície do nehnuteľností. V ostatných sektoroch je viditeľná výrazná úroveň reštrikcií zo strany Číny.

Graf 3: Index reštrikcií PZI v jednotlivých sektoroch v roku 2016

Prameň: OECD, 2016.

Ako môžeme vidieť z údajov tabuľky č.1 stav čínskych PZI je najvyšší v Maďarsku, Poľsku a Rumunsku. Je to spôsobené zvýšenou angažovanosťou Číny v daných štátoch z dôvodu realizácie významných infraštruktúrnych projektov. Región Vyšehradskej skupiny, s výnimkou Slovenskej republiky, ktorá je narozdiel od susediacich štátov trochu v úzadí z hľadiska úrovne čínskych investícií, sa považuje za najvýznamnejší subregión v rámci SVE a rovnako aj celej iniciatívy 17+1. Ďalší pre Čínu strategický subregión je Západný Balkán, kde sa väčšina investícií sústreďuje najmä do Srbska a Chorvátska.

Hodnota čínskych PZI v EÚ v roku 2019 klesla o 33 %, z 18 miliárd eur v roku 2018 na 12 miliárd eur v roku 2019, čím sa ich celková hodnota vrátila na úroveň roku 2013. Pokles je v súlade s klesajúcou trajektóriou globálnych investícií Číny od roku 2016.

Tabuľka 1: Hodnota čínskych PZI v krajinách angažovaných v rámci platformy 17+1, v mil. USD.

<i>Štát</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>	<i>2019</i>
Albánsko	6,95	7,27	4,78	6,42	7,11
Bosna a Hercegovina	7,75	8,60	4,34	4,34	16,70
Bulharsko	235,97	166,07	250,46	171,09	156,81
Chorvátsko	11,82	11,99	39,08	69,08	98,40
Česká republika	224,31	227,27	164,90	279,23	287,49
Čierna Hora	0,32	4,43	39,45	62,86	85,09
Estónsko	3,50	3,50	6,62	56,84	63,33
Grécko	119,48	48,08	182,22	242,47	231,02
Litva	12,48	15,29	17,13	12,89	9,81
Lotyšsko	0,94	0,94	1,02	11,70	11,63
Maďarsko	571,11	313,70	327,86	320,69	427,36
Poľsko	352,11	321,31	405,52	523,73	555,59
Rumunsko	364,80	391,50	310,07	304,62	428,27
Severné Macedónsko	2,11	2,10	2,03	36,30	21,09
Slovensko	127,79	82,77	83,45	99,29	82,74
Slovinsko	5,00	26,86	27,25	40,09	189,60
Srbsko	49,79	82,68	170,02	271,41	164,73

Prameň: Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment, 2019.

Z pohľadu sektorov boli roku 2019 spotrebné výrobky a služby hlavným cieľom čínskych investorov s celkovou koncentráciou 40 % celkového objemu investícií, čím predbehli automobilový priemysel. Regionálne sa prvýkrát od roku 2010 stala severná Európa najvyšším príjemcom čínskeho kapitálu a predbehla tak ekonomiky tzv. „Veľkej trojky“ (Nemecka, Francúzska a Spojeného kráľovstva).

Napriek zvýšenému európskemu dohľadu nad čínskymi investíciami v odvetviach súvisiacich s technológiami zostali informačno-komunikačné technológie v roku 2019 najvyšším odvetvím z hľadiska jednotlivých transakcií (s podielom 20 % zo všetkých transakcií) a na druhom mieste z hľadiska celkového objemu (2,4 miliardy eur). Najväčšou dohodou bolo zvýšenie podielu skupiny Jiangsu Shagang Group v britskej spoločnosti Global Switch, ktorá vlastní, prevádzkuje a vyvíja dátové centrá v Európe a Ázii. Akvizícia sa začala v roku 2016 a napriek citlivej povahe danej investície nebola v Spojenom kráľovstve vystavená konkurencií. Medzi ďalšie akcie patrila akvizícia spoločnosti Shenzhen Goodix Technology Co Ltd v oblasti hlasového a zvukového obchodu NXP Semiconductors (Holandsko) a akvizícia spoločnosti Data Artisans, nemeckého dátového startupu, spoločnosťou Alibaba. S investíciou v hodnote 1,3 miliardy eur sa na treťom mieste umiestnil automobilový priemysel:

najväčšou dohodou boli investície spoločnosti China Evergrande do švédskej NEVS. Doprava, verejné služby a infraštruktúra sa dostali na štvrté miesto s investíciami vo výške 0,8 miliardy eur. Najväčšou dohodou v tomto sektore bolo akvizíciu podielu spoločnosti National Grid v britskej sieti Cadent na prepravu plynu, najväčšej distribučnej siete zemného plynu v Spojenom kráľovstve (Kratz a kol. 2020, s. 14).

Je možné konštatovať, že rozdiely v alokácii čínskych PZI v Európe vychádzajú z komparatívnych výhod západných európskych štátov v porovnaní so strednou či východnou Európou alebo štátmi Balkánskeho polostrova (Kajánek 2019, s. 49).

Podľa Liu (2014) Čína neinvestuje vo všetkých krajinách strednej a východnej Európy v rovnakom rozsahu a kladie väčší dôraz na štáty s lepšími investičnými výhodami, vyvázenejšími „zloženými ukazovateľmi“ alebo „geografickými výhodami.“ (Liu 2014) Členovia EÚ ako Maďarsko a Poľsko majú tendenciu prilákať čínske investície s prísľubom ďalších možností rozšírenia na väčšie trhy EÚ. Maďarsko pritiahlo viac inštitúcií a čínskych podnikov financovaných Čínou ako ktorákoľvek iná krajina v regióne strednej a východnej Európy (Matura 2017).

Richet (2018) spomína niekoľko motívov vedúcich čínske spoločnosti do regiónu SVE:

- 1 Hospodárska a geografická oblasť, ktorú predstavuje 17 štátov SVE je v prvom rade súčasťou Novej hodvábnej cesty, ktorá sleduje dve trasy: a) na sever je vstup do Poľska, ktorý ju prechádza a vedie do Nemecka, na juh smeruje do Grécka, b) námorný priechod medzi oboma oblasťami vytvorením úseku spájajúceho južnú a severnú časť východnej Európy (Pireus-Budapešť);
- 2 Príležitosti pre čínske verejné firmy s nadmernou kapacitou, najmä v sektore infraštruktúry, ktoré prispievajú, najmä prostredníctvom investícií financovaných čínskymi bankami, k výstavbe diaľnic a prístavov v balkánskych krajinách, ktoré sa v Európskej únii zohľadňujú iba čiastočne;
- 3 „Efekt cielenia“ prostredníctvom investícií hlavných telekomunikačných skupín, ktoré už existujú alebo prebiehajú v iných krajinách regiónu; investície do sektorov, v ktorých má Čína odborné znalosti v odvetviach stredných a vyspelých technológií (jadrový priemysel), v tradičných a upadajúcich odvetviach v regióne (oceliarsky priemysel v Srbsku, uhoľné bane v Bosne, chemikálie v Maďarsku);
- 4 Pokus o vytvorenie regionálneho hodnotového reťazca okolo niekoľkých sektorov (automobilový priemysel v Bulharsku, Srbsku, Chorvátsku).
- 5 Cielenejšie, hoci obmedzené investície a spolupráca v špičkových odvetviach (pobaltské krajiny) (Richet 2018, s. 5).

Čínske investície sú riadené záujmom Číny angažovať sa v regióne SVE v snahe získať lepší prístup trh EÚ prostredníctvom dopravných kanálov a prepojení ako súčasť projektu Novej hodvábnej cesty. Po spustení Novej hodvábnej cesty začali čínske firmy intenzívnejšie investovať najmä pozdĺž trás Novej hodvábnej cesty (Kang et al., 2018).

Oehler-Şincai (2017, s. 13) skúmal rôznorodosť bilaterálnych väzieb 16 krajín s Čínou. Zostavil maticu, podľa ktorej rozdelil štáty na štyri skupiny na základe ich postavenia v rámci EÚ a postoja ku spolupráci vo formáte 16+1:

- Medzi aktívnych účastníkov patria Česká republika, Maďarsko, Poľsko a Srbsko. Všetci spomínané štáty sú euroskeptické a patria medzi strategických partnerov Číny.
- Medzi ambiciózných partnerov zaraďujeme Bulharsko, Lotyšsko, Macedónsko, Rumunsko a Slovinsko. Väčšina z nich sú eurooptimisti alebo euro-umiernení (okrem Bulharska, ktoré je euroskeptické).
- Medzi nasledovníkov patrí Chorvátsko, Estónsko, Litva a Slovensko. Tieto krajiny sú známe ako eurooptimisti alebo euro-umiernení.
- Medzi zaostávajúce štáty patrí Albánsko, Bosna a Hercegovina a Čierna Hora, ktoré sa označujú ako eurooptimisty alebo euro-umiernení.

Ako však Oehler-Şincai (2017, s. 13-15) ďalej dodáva, vyššia miera závislosti od trhu EÚ nie je zárukou pozitívneho vzťahu voči EÚ. Túto rôznorodosť a najmä negatívnejšie postoje určitých štátov voči EÚ dokáže Čína využiť vo svoj prospech v snahe realizovať svoje investičné projekty a zvýšiť intenzitu obchodných vzťahov. Z politickej roviny možno takéto aktivity Číny považovať za hrozbu narúšajúcu celistosť a jednotnosť EÚ.

Implikácie, ktoré umožnili Oehler-Şincaiovi (2017) vytvoriť maticu rozdeľujúcu štáty zoskupené v rámci platformy 16+1 (v súčasnosti 17+1) na štyri skupiny nás viedlo k analýze vzájomných obchodných vzťahov 17 štátov s Čínou uvedených v tabuľke 1.

Na prvý pohľad môžeme z údajov tabuľky 2 spozorovať výrazne asymetrický charakter obchodných vzťahov. Najvyšší obchodný deficit dosahujú práve štáty, ktoré sú z pohľadu celkovej hodnoty exportu najvýznamnejšími partnermi Číny v regióne SVE. Spomedzi subregiónov je V4 a najmä Poľsko, Česká republika a Maďarsko zdrojom veľkej asymetrie vo vzájomných obchodných vzťahoch. Veľmi perspektívnym je pre Čínu práve Západný Balkán. Štáty ako Čierna Hora, Bosna a Hercegovina a Albánsko zaostávajú za ostatnými z hľadiska angažovanosti v rámci platformy 17+1. Dáta nám ukazujú relatívne vysokú mieru závislosti na Číne a v porovnaní s ostatnými štátmi vyššie podiely exportu do Číny, vedúce k výrazne nižšej negatívnej obchodnej bilancii.

Tabuľka 2: Export a import štátov v rámci platformy 17+1 v roku 2018

<i>Štát</i>	<i>Export do Číny (v mil. USD)</i>	<i>Podiel exportu do Číny (v %)</i>	<i>Import z Číny (v mil. USD)</i>	<i>Podiel importu z Číny (v %)</i>	<i>Obchodná bilancia</i>
Čierna Hora	16,57	3,56%	302,22	10,06%	-285,65
Lotyšsko	187,63	1,25%	577,83	3,10%	-390,2
Albánsko	52,74	1,83%	498,57	8,39%	-445,83
Severné Macedónsko	65,26	0,94%	523,22	5,78%	-457,96
Bulharsko	901,09	2,67%	1555,56	4,10%	-654,47
Bosna a Hercegovina	22,36	0,31%	808,08	6,95%	-785,72
Litva	222,73	0,67%	1009,31	2,77%	-786,58
Chorvátsko	158,42	0,92%	952,4	3,39%	-793,98
Estónsko	221,05	1,24%	1670,17	8,42%	-1449,1
Srbsko	91,73	0,48%	1603,04	8,34%	-1511,3
Slovinsko	360,22	0,99%	2259,72	6,23%	-1889,5
Grécko	1063,82	2,69%	4241,22	6,51%	-3177,4
Slovensko	1609,5	1,72%	5543,25	5,97%	-3933,8
Maďarsko	2371,48	1,91%	6377,35	5,43%	-4005,9
Rumunsko	883,55	1,10%	5211	5,32%	-4327,5
Česká republika	2583,49	1,28%	26052,1	14,09%	-23469
Poľsko	2501,43	0,96%	30972,4	11,57%	-28471

Prameň: autor na základe údajov Svetovej banky, 2019.

5 MECHANIZMUS KONTROLY PZI V EÚ

V súčasnosti neexistuje centralizovaný mechanizmus na úrovni EÚ kontrolujúci PZI z dôvodu verejného poriadku alebo bezpečnosti. Taktiež neexistuje žiadna formálna koordinácia členských štátov a Európskej komisie v tejto oblasti. Zároveň asi polovica krajín EÚ - vrátane najväčších ekonomík, Nemecka, Francúzska a Talianska – majú zavedený vnútroštátny skríningový mechanizmus PZI. (Grieger 2017).

Súčasnú zmenu skríningových mechanizmov FDI v rámci jednotlivých členských štátov sprevádza rastúci počet žiadostí o zriadenie celoeurópskeho rámca pre skríning PZI. Európska komisia predložila návrh nariadenia na vytvorenie rámca pre skríning PZI do Európskej únie v septembri 2017. Nariadenie má v úmysle ustanoviť zákonnú istotu pre členské štáty a zabezpečenie koordinácie a komunikácie v rámci celej EÚ. Napriek tomu však nestanovil jednotný skríningový mechanizmus PZI platný v celej EÚ.

Podľa návrhu môžu krajiny EÚ zachovať, zmeniť, doplniť alebo prijať mechanizmy skríningu PZI z dôvodov bezpečnosti alebo verejného poriadku, ale nie sú povinné urobiť tak. Navrhované nariadenie predstavuje zoznam faktorov, ktoré sa

môžu zohľadniť pri detekčnej kontrole z dôvodu bezpečnosti alebo verejného poriadku. Tieto faktory zahŕňajú potenciálne účinky na kritickú infraštruktúru, technológiu, bezpečné dodávky kritických vstupov alebo prístup k možnosti kontroly citlivých informácií.

Pokiaľ ide o vykonávanie skrínungu PZI v EÚ existujú argumenty v prospech úzkej koordinácie medzi členskými štátmi alebo dokonca čiastočnej centralizácie skrínungu PZI na úrovni EÚ (Bickenbach a Liu 2019, s. 19).

Na základe podnetov zo strany členských štátov a potenciálnych hrozieb, ktoré môžu predstavovať niektoré investície prijala EÚ v marci 2019 Nariadenie o skrínungu PZI. Po prvýkrát sa zavádza mechanizmus na úrovni EÚ na koordináciu skrínungu zahraničných investícií, ktorý vo veľkej miere ovplyvní bezpečnosť a verejný poriadok Únie a jej členských štátov. Tento mechanizmus je založený na povinnosti vymieňať si informácie medzi členskými štátmi a Komisiou, ako aj na možnosti Komisie a členských štátov vydávať stanoviská a pripomienky k osobitným transakciám. Uplatňovanie tohto mechanizmu sa začne 11. októbra 2020. Komisia a členské štáty už spolupracujú s cieľom prispôsobiť vnútroštátne mechanizmy skrínungu a zabezpečiť úplné a rýchle vykonávanie nariadenia na úrovni EÚ a na vnútroštátnej úrovni (Európska komisia, 2020).

6 ZÁVER

Čína umožnila vznikom platformy 16+1 formalizovať vzťahy s krajinami SVE a zabezpečiť si nové exportné trhy pre svoj tovar. Pre región SVE to znamená príležitosť využiť potenciál čínskeho kapitálu na realizáciu veľkých investičných projektov. Čínske motívy za vznikom platformy 16+1 sú primárne ekonomické, avšak politickým pozadím môže byť snaha o získanie spojencov a možnosť diverzifikácie diplomatických vzťahov.

Od roku 2010 sa výrazne zvýšil prílev čínskych PZI do Európy. I keď v ostatnom období došlo k malému utlmeniu celkovej hodnoty PZI oproti vrcholu z roku 2016 stále však predstavuje významný zdroj investícií.

Najvýraznejšia prekážka pre zlepšenie vzájomných vzťahov je vysoká miera asymetrie vyplývajúca z markantného rozdielu medzi exportom 17 krajín do Číny a na druhej strane niekoľkonásobne vyššom čínskom importe. To sa odzrkadľuje v zápornej obchodnej bilancii pri obchode s Čínou. Určité zlepšenie by mohlo priniesť zníženie miery reštrikcií pre zahraničných investorov, ktorí majú záujem o rozšírenie svojich investičných aktivít na čínsky trh. Čína patrí k jednej z najreštriktívnejších ekonomík z pohľadu možnosti vstupu zahraničnými investíciami do krajiny. Niektoré sektory ako médiá a rybolov sú pre zahraničné investície úplne uzavreté. Vysoká miera reštrikcií predstavuje pre potenciálnych investorov veľkú prekážku. Situácia sa však z krátkodobého hľadiska nemá tendenciu výrazne zmeniť k lepšiemu.

Na druhej strane pociťuje EÚ obavy o bezpečnosť investícií realizovaných obchodnými partnermi mimo Európy, predovšetkým Čínou. Z tohto dôvodu po diskusiách a návrhoch niektorých členských štátov prijala Európska komisia v roku 2019 Nariadenie o skríningu, ktoré zavádza mechanizmus kontroly s cieľom zabezpečiť ochranu a bezpečnosť vnútorného trhu EÚ. Najbližšie obdobie nám ukáže, ako efektívne sa bude realizovať koordinácia na celoeurópskej úrovni a v rámci členských štátov.

Platforma 17+1 predstavuje unikátnu príležitosť pre štáty v regióne SVE zlepšiť svoje postavenie a znížiť medziregionálne rozdiely v rámci EÚ. Doteraz však nedošlo naplneniu ambiciózných cieľov, ktoré si Čína stanovila pri vzniku platformy. Niektoré štáty sú viac angažované v obchodných vzťahov s Čínou, čo môže byť dané euroskeptickým postojom vrcholných predstaviteľov. Platforma 17+1 so sebou prináša celý rad príležitostí a výziev pre región SVE a EÚ. Budúce smerovanie a vývoj tejto spolupráce bude záležať predovšetkým na pozícií Číny a jej investičných zámeroch.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BALÁŽ, P. et al. (2010): *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava: Sprint dva. 546 s. ISBN 978-80-89393-18-3.
2. BALÁŽ, P. – HARVÁNEK, L (2015): Možnosti spolupráce 16 krajín strednej a východnej Európy s Čínou a pozícia Slovenskej republiky. In: *Studia commercialia Bratislavensia*, 2015, roč. 8, č. 30, s. 165-179.
3. BICKENBACH, F. – LIU, W. H. (2018): Chinese direct investment in Europe – Challenges for EU FDI Policy. In: *CESifo Forum*, 2018, roč. 19, č. 4, s. 15-22. Dostupné na internete: <<https://www.cesifo.org/DocDL/CESifo%20Forum-2018-4-bickenbach-liu-chinese-FDI-december.pdf>>.
4. CUIRTIN, H. (2019): The “16+1” Becomes the “17+1”: Greece Joins China’s Dwindling Cooperation Framework in Central and Eastern Europe. In: *China Brief*, 2019, roč. 19, č. 10, s. 18-22. Dostupné na internete: <<https://jamestown.org/wp-content/uploads/2019/05/Read-the-05-29-2019-CB-Issue-in-PDF2.pdf?x41867>>.
5. Ekathimerini (2019): Greece joins China’s 16+1 initiative. [Online.] In: *Ekathimerini*, 2019. [Citované 11.8.2020.] Dostupné na internete: <<https://www.ekathimerini.com/news/239502/greece-joins-chinas-16-1-initiative/>>.
6. Európska komisia (2020): Coronavirus: Commission issues guidelines to protect critical European assets and technology in current crisis. [Online.] In *Európska komisia*, 2020. [Citované 13.8.2020.] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_528>.

7. GRIEGER, G. (2017): Foreign Direct Investment Screening: A Debate in Light of China-EU FDI Flows. [Online.] In: *European Parliamentary Research Service*, 2017. [Citované 14.8.2020.] Dostupné na internete: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603941/EPRS_BRI\(2017\)603941_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/603941/EPRS_BRI(2017)603941_EN.pdf)>.
8. HANEMANN, T. – HUOTARI, M. (2018): *EU-China FDI: Working towards Reciprocity in Investment Relations*. [Online.] New York: Mercator Institute for China Studies and Rhodium Group, 2018. 44 s. [Citované 15.8.2020.] ISSN (Online) 2509-5862. Dostupné na internete: <https://merics.org/sites/default/files/2020-04/180723_MERICS-COFDI-Update_final_0.pdf>.
9. MOFCOM (2012): China's Twelve Measures for Promoting Friendly Cooperation with Central and Eastern European Countries. [Online.] [Citované 8.8.2020.] Dostupné na internete: <https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/wjbispg_665714/t928567.shtml>.
10. JAKÓBOWSKI, J. (2018): Chinese-Led Regional Multilateralism in Central and Eastern Europe, Africa and Latin America: 16+1, FOCAC and CCF. In: *Journal of Contemporary China*, 2018, roč. 27, č. 113. Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10670564.2018.1458055>>.
11. KAJÁNEK, T. (2019): Súčasný stav čínskych investícií v Európskej únii so zreteľom na Vyšehradskú skupinu. In: *Almanach*, 2019, roč. 14, č. 4, s. 47-58. Dostupné na internete: <https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/vedavyskum/almanach/Almanach_4_2019.pdf>.
12. KANG, L. – PENG, F. – ZHU, Y. – PAN, A. (2018): Harmony in Diversity: Can the One Belt One Road Initiative Promote China's Outward Foreign Direct Investment? In: *Sustainability*, 2018, roč. 10, či 9, s. 1-28. Dostupné na internete: <<https://www.mdpi.com/2071-1050/10/9/3264/htm>>.
13. KOWALSKI, B. (2017): China's foreign policy towards Central and Eastern Europe: the "16+1" format in the South-South cooperation perspective. Cases of the Czech Republic and Hungary. In: *Cambridge Journal of Eurasian Studies*, 2017, č. 1, s. 1-16. Dostupné na internete: <<https://access.portico.org/Portico/auView?auId=ark:%2F27927%2Fphwc002hvv>>.
14. KRATZ, A. – HUOTARI, M. – HANEMANN, T. – ARCESATI, R. (2020): Chinese FDI in Europe: 2019 Update. [Online.] In: *Mercator Institute of China Studies*, 2020. [Citované 15.8.2020.] Dostupné na internete: <https://www.rhg.com/wp-content/uploads/2020/04/MERICS-Rhodium-Group_COFDI-Update-2020-2.pdf>.

15. LIU, Z. (2014): The Analysis of China's Investment in V4. In: *Current Trends and Perspectives in Development of China-V4 Trade and Investment*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2014. s. 24-36. ISBN 978-80-225-3894-7.
16. MATURA, T. (2017): Chinese Investment in Hungary: Few Results but Great Expectations. In: SEAMAN, J. – HUOTARI, M. – OTERO-IGLESIAS, M. (eds.) (2017): *Chinese Investment in Europe: A Country-Level Approach*, Paríž: The European Think-tank Network on China, 2017. s. 75-80. ISBN 978-2-36567-810-0.
17. OEHLER-ŞINCAI, I.M. (2017): The 16+1 Process: Correlations between the EU Dependency/Attitude Matrix and the Cooperation Intensity with China. In: *16 Plus 1 High Level Academic Platform*, 2017. Dostupné na internete: <<https://16plus1.files.wordpress.com/2017/12/info-cctb-paper-september-2017.pdf>>.
18. PRZYCHODNIAK, M. (2021): "17+1" Summit: The Crisis in China-Central Europe Cooperation. [Online.] In *The Polish Institute of International Affairs*, 2021. [Citované 8.5.2021.] Dostupné na internete: <https://pism.pl/publications/171_Summit_The_Crisis_in_ChinaCentral_Europe_Cooperation>.
19. RICHEL, X. (2018): The 16+1 Format: Chinese presence in fragmented markets on the periphery of Europe. In: *16+1 Cooperation and China-EU Relationship*. Budapešť: China-CEE Institute, ISBN: 978-615-81063-3-7 s. 4-23.
20. SZCZUDLIK, J. (2015): Coming Out of the Shadows: The Polish Perspective on China-Central and Eastern Europe Relations. In: *International Issue & Slovak Foreign Policy Affairs*, 2015, roč. 24, č. 3, s. 49-59. Dostupné na internete: <<https://www.jstor.org/stable/26591868?refreqid=excelsior%3Acfaac0ae45eee4e8242d1b33b0bc161c>>.
21. SZCZUDLIK, J. (2019): Seven Years of the 16+1: An Assessment of China's 'Multilateral Bilateralism' in Central Europe. In: *IFRI Policy Papers: Asie.Visions*. Paríž: French Institute of International Relations, 2019. č. 10, 36 s. ISBN 979-10-373-0024-9. Dostupné na internete: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/szczudlik_161_2019.pdf>.
22. TURCSÁNYI, R. (2016): *Postavenie a možnosti spolupráce Slovenska s Čínou v rámci platformy 16+1*. Bratislava : Inštitút ázijských štúdií/CENAA, 2016. 55 s. ISBN 978- 80-971575-1-7.
23. VANGELI, A. (2018): Global China and Symbolic Power: The Case of 16 + 1 Cooperation. In: *Journal of Contemporary China*, 2018, roč. 27, č. 113, s. 674–687.